

Archeologienota

Kortenberg – Vilvoordsebaan

Projectnummer 2021E312

Verslag van de resultaten

30 september 2021

1 Inhoudsopgave

2	Verslag van de resultaten	4
2.1	<i>Inleiding</i>	4
2.1.1	Algemeen	4
2.1.2	Juridisch kader	5
2.2	<i>Technisch-administratieve fiche</i>	6
3	Beschrijving van de geplande werkzaamheden	7
3.1	<i>Huidige situatie</i>	7
3.2	<i>Toekomstige situatie</i>	7
3.3	<i>Methodologie</i>	8
3.3.1	Onderzoeksmethodiek en bronnen	8
3.3.2	Onderzoeksvragen	10
3.4	<i>Weging geplande werken</i>	10
3.5	<i>Randvoorwaarden</i>	10
4	Archeologisch bureauonderzoek	11
4.1	<i>Geomorfologie en bodemopbouw</i>	11
4.1.1	Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II	11
4.1.2	Tertiair geologische kaart	13
4.1.3	Quartair geologische kaart	13
4.1.4	Bodemtype	14
4.1.5	Bodembedekking	15
4.1.6	Potentiële bodemerosie	17
4.2	<i>Historische achtergrond</i>	18
4.3	<i>Historische cartografie</i>	19
4.3.1	Fricx kaart (fig. 14)	19
4.3.2	Villaret kaart (fig. 15)	20
4.3.3	Ferraris kaart (fig. 16)	21
4.3.4	Atlas Der Buurtwegen (fig. 17)	22
4.3.5	Popp kaart (fig. 19)	23
4.4	<i>Luchtfotografie</i>	24
4.5	<i>Archeologische waarnemingen</i>	29
4.5.1	Archeologienota's opgemaakt voor projectgebieden in de nabije omgeving	29
4.5.2	Centraal Archeologische Inventaris (CAI)	30
4.5.3	Lokaal erfgoedonderzoek	31
5	Synthese	32
5.1	<i>Algemeen</i>	32
5.2	<i>Uitgangspunt</i>	32
5.3	<i>Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek</i>	32
5.3.1	Assessment van de onderzoeksresultaten en het archeologisch potentieel	33
5.3.2	Impact van toekomstige werken	35
5.3.3	Mogelijke kennisvermeerdering	36
5.3.4	Advies	36
5.3.5	Afwegingskader verdere onderzoeksmethode	36
5.4	<i>Algemene samenvatting</i>	37

6	Bronnenlijst	38
6.1	<i>Geraadpleegde bibliografische bronnen (alfabetisch)</i>	<i>38</i>
6.2	<i>Geraadpleegde websites</i>	<i>38</i>
6.3	<i>Lijst van figuren</i>	<i>39</i>

Colofon:

Titel

Archeologienota/Bureauonderzoek Kortenbergh Vilvoordsebaan (Erps-Kwerps) – Verslag van de resultaten

Auteur

Tom Dorau

Projectnummer

2021E312

Plaats en datum

Sint-Katelijne-Waver, mei/juni/september 2021

Referentie intern

Amilado_AN_2021_01_2

Illustratieverantwoording voorblad

Detail Ferrariskaart, 1777 (©Geopunt)

© 2021 Amilado bv – Heritage & Communication

Amilado bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

2 Verslag van de resultaten

2.1 Inleiding

2.1.1 Algemeen

Dit onderzoek beoogt het verkrijgen van een bekrachtigde archeologienota naar aanleiding van de aanvraag voor een omgevingsvergunning. Het onderzoek werd uitgevoerd door een erkende archeoloog (type 2) conform de Code van Goede Praktijk in de Archeologie, opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid. Het is het genoemde agentschap dat deze archeologienota al dan niet zal bekrachtigen.

Het onderzoek bestaat in eerste instantie uit een bureauonderzoek, waarin wordt nagegaan of er zich mogelijk archeologische waarden bevinden op het terrein dat onderwerp is van deze studie, of er bijkomend vooronderzoek nodig is, of dat het terrein zonder meer vrijgegeven kan worden voor verdere ontwikkeling.

Het te ontwikkelen terrein (hierna plangebied of projectgebied) ligt aan de Vilvoordsebaan in Erps-Kwerps (gemeente Kortenberg, provincie Vlaams-Brabant). Het gebied omvat meerdere kadastrale percelen en heeft een totale oppervlakte van ca. 7.781 m². Het plangebied is onbebouwd. De opdrachtgever wil de percelen verkavelen in negen bouwloten. Hiervoor zullen geen extra wegenissen aangelegd moeten worden. Alle nutsvoorzieningen worden aangesloten op de reeds bestaande weg (Vilvoordsebaan). Het projectgebied bevindt zich tussen de woningen met huisnummer 15 en 29, aan de noordzijde van de straat (fig. 1).

(Fig. 1: ligging van het plangebied in Kortenberg, Erps-Kwerps. ©Geopunt)

2.1.2 Juridisch kader

Het Onroerenderfgoeddecreet van de Vlaamse Regering van 12 juli 2013 en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, stellen dat de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht zijn deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Hetzelfde Onroerenderfgoeddecreet verplicht eveneens de aanvrager van een stedenbouwkundige vergunning of verkavelingsvergunning om in bepaalde gevallen een bekrachtigde archeologienota bij de vergunningsaanvraag te voegen¹. In die gevallen stelt de aanvrager, voorafgaand aan de vergunningsaanvraag, een erkend archeoloog aan die een archeologisch vooronderzoek uitvoert en de archeologienota opmaakt.

Binnen dat kader en naar aanleiding van een aanvraag van omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden werd op basis van de onderstaande beslissingsboom² door de erkende archeoloog (type 2) Tom Dorau een archeologienota opgemaakt.

Beslissingsboom:

- ⇒ Het plangebied *Kortenbergh Vilvoordsebaan* komt niet voor op de kaart met gebieden waarin geen archeologische waarden (meer) te verwachten zijn (GGA, gebieden geen archeologie).
- ⇒ Het plangebied valt buiten een beschermde archeologische site.
- ⇒ Het plangebied ligt niet (gedeeltelijk) in een archeologisch vastgestelde zone.
- ⇒ De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt meer dan 3.000 m².

Daarnaast werden voor het plangebied zelf geen waarden voor 'beschermd onroerend erfgoed' opgenomen in het Geoportaal. Binnen een straal van ca. 1 km bevinden zich wel nog meerdere bouwkundige erfgoedelementen³.

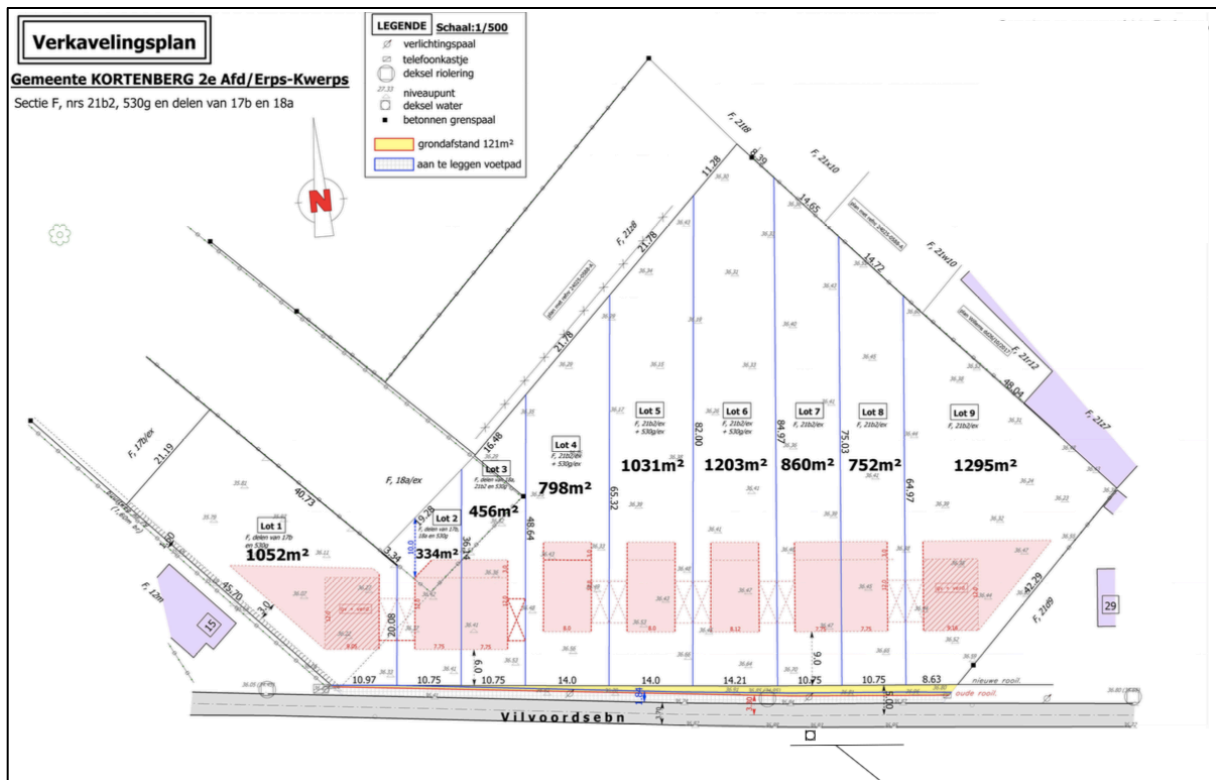
¹ Zie artikel 5.4.2 van het decreet.

² Voor volledige schematische voorstelling, zie: Beslissingsboom voor verplicht archeologisch vooronderzoek (PDF), <https://www.onroerenderfgoed.be/een-archeologisch-onderzoek-nodig>.

³ Bron: Geoportaal Onroerend Erfgoed (juli 2021).

2.2 Technisch-administratieve fiche

Naam van de site:	Kortenbergh - Vilvoordsebaan
Ligging van de site:	Vilvoordsebaan z.n. (tussen huisnr. 15 en 29), 3071 Kortenbergh, Vlaams-Brabant
Kadastergegevens:	Kortenbergh, Afd. 2 Erps/Kwerps, sectie F, nrs.: 17bex, 18a/deel, 530g, 21b2
Coördinaten:	A: 164118.176946 B: 164092.176985 C: 164107.176999 D: 164135.176973 E: 164151.176987 F: 164198.177036 G: 164256.176975 H: 164227.176943
Oppervlakte plangebied:	ca. 7.781 m ²
Type onderzoek:	archeologisch bureauonderzoek
Projectcode:	2021E312
Uitvoerder:	Amilado bv - Heritage & Communication, Felix Brouwerslei 7, 2861 Sint-Katelijne-Waver
Projectleider/erkend archeoloog:	Tom Dorau
Erkenningsnummer:	OE/ERK/Archeoloog/2020/00016
Periode van uitvoering:	Mei/juni/september 2021
Reden van ingreep:	Aanvraag omgevingsvergunning, verkaveling van terrein in 9 bouwloten
Geldende regelgeving:	Deze nota werd opgesteld volgens de Code van Goede Praktijk in de Archeologie, en volgt het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014, waaruit volgt dat de initiatiefnemer verplicht is een archeologisch bureauonderzoek te laten uitvoeren als de totale oppervlakte van de projectzone meer dan 3.000m ² bedraagt.
Wetenschappelijke doelstelling:	Deze archeologienota beoogt een evaluatie van het archeologisch potentieel van het projectgebied aan de hand van tot op heden beschikbare bronnen, wat de impact op het eventuele bodemarchief is en hoe hiermee dient te worden omgegaan.
Bewaarplaats/archief:	Bij de opdrachtgever
Termen thesaurus:	Bureauonderzoek, archeologienota, verkavelingsaanvraag, Kortenbergh, neolithicum, ijzertijd, Gallo-Romeinse tijd, vroege middeleeuwen

(Figuur 3: Verkavelingsplan met contour van het bouwgebied en mogelijke invulling van de residentiële bouwloten voor ééngezinswoningen.)

3.3 Methodologie

3.3.1 Onderzoeksmethodiek en bronnen

Om na te gaan of er in het afgebakende projectgebied archeologische sporen en/of cultuurhistorische waarden aanwezig zijn, werden verschillende soorten bronnen geraadpleegd. In het volgende hoofdstuk, het zgn. *assessment*, zullen de bronnen uitvoerig behandeld worden. De meeste van deze bronnen worden online beschikbaar gesteld door de Vlaamse Overheid en zijn voor iedereen raadpleegbaar.

Om de fysische geografie van het projectgebied na te gaan, werden de volgende kaarten geraadpleegd:

- De bodemkaart,
- De bodembedekkingskaart,
- De erosiegevoeligheidskaart,
- De tertiair geologische kaart,
- De quartair geologische kaart.

Deze kaarten kunnen online geraadpleegd worden via de database van Geopunt Vlaanderen (www.geopunt.be) en de Databank Ondergrond Vlaanderen (www.dov.vlaanderen.be).

Om een beeld te krijgen van de historische (landschaps)ontwikkeling van het plangebied werden meerdere beschikbare historische en topografische kaarten geraadpleegd:

- de kaart van Frickx (1712),
- de kaart van Villaret (1745 – 1748)
- de kaart van de Ferraris (1771-1778),
- de Atlas der Buurtwegen (1841),
- de kadasterkaart van Popp (1842-1879),
- en de kaart van Vandermaelen (1846-1854).

Deze georeferendeerde historische kaarten kunnen allemaal online geraadpleegd worden via het Geoportaal Onroerend Erfgoed (www.geo.onroenderfgoed.be). De kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw is voor dit gebied helaas niet beschikbaar.

Naast het historische kaartmateriaal werd ook gekeken naar eventueel beschikbaar luchtfotografisch materiaal, dat eveneens geraadpleegd kan worden op die hierboven vermeldde website.

Voor de historische bronnen werd er in de eerste plaats gebruik gemaakt van de historische achtergronden bij erfgoedwaarden in de inventaris onroerend erfgoed, aangevuld met eventueel bijkomend historisch bronnenmateriaal.

De uiteindelijke combinatie van historische bronnen, historische kaarten, hedendaagse topografische kaarten en luchtfoto's maakt het mogelijk om een vrij accuraat beeld van de ontwikkeling van het projectgebied in zijn ruimere omgeving te schetsen, en dat vanaf de 18e eeuw tot heden.

Hoe het projectgebied en zijn omgeving zich voorgaand aan de 18^e eeuw (cultuur)historisch ontwikkelde, werd onderzocht door middel van een vergelijkende bureaustudie van de reeds bekende archeologische vondsten/sites in de (nabije) omgeving. Ook hiervoor werden voornamelijk online beschikbare gegevens geanalyseerd. In eerste instantie werd de database van de Centrale Archeologische Inventaris (www.cai.onroenderfgoed.be) geraadpleegd. Deze is echter niet noodzakelijkerwijs volledig (*work in progress*) en biedt bijgevolg dan ook geen sluitende garantie op eventuele aan- of afwezigheid van archeologische sporen in het plangebied. In tweede instantie is er de archeologische werkgroep Kortenbergh (AWK), die deel uitmaakt van Erfgoedhuis Kortenbergh vzw en op haar website een beknopt overzicht geeft van de archeologie in de gemeente Kortenbergh.

Daarnaast werden ook andere archeologienota's bekeken die reeds eerder werden opgemaakt in het kader van aanvragen voor omgevingsvergunningen in de nabijheid van het plangebied.

Ook het niet-archeologisch (onroerend) erfgoed in de omgeving van het projectgebied, dat opgenomen is in de Inventaris Onroerend Erfgoed (www.inventaris.onroenderfgoed.be), werd bestudeerd in kader van dit onderzoek.

3.3.2 Onderzoeksvragen

Op basis van de hierboven beschreven methodologie en om op wetenschappelijk efficiënte manier zo correct mogelijke onderzoeksresultaten te bekomen, werden binnen het kader van dit bureauonderzoek de volgende onderzoeksvragen vooropgesteld, waarop in de synthese van deze studie (hoofdstuk 5) een antwoord kan geformuleerd worden:

- Wat is de historiek van het landschap en hoe evolueerde het gebruik van het terrein?
- Zijn er in de bestaande bronnen aanwijzingen te vinden over het archeologische en cultuurhistorische potentieel van het terrein?
- Zijn er op of in de nabijheid van projectgebied andere archeologische sites bekend?
- Welke impact hebben de geplande werken op het afgebakende terrein?
- Kunnen we uit het bestaande bronnenmateriaal voldoende informatie puren, of is er een aanvullend vooronderzoek (al dan niet met ingreep in de bodem) nodig?
- Indien er een aanvullend vooronderzoek noodzakelijk is: welke methode levert dan de meeste kenniswinst op en welke onderzoeksstrategie moet dan worden toegepast in het uitgesteld traject? (c.f.: 3.5, 5.3.4 en 5.3.5)

3.4 Weging geplande werken

Na afronding van het onderzoek naar de cultuurhistorische ontwikkeling van het projectgebied en de geattesteerde archeologische vindplaatsen in de omgeving, worden ook de geplande werkzaamheden en de eventuele bijbehorende toekomstige bodemverstoringen op het terrein geanalyseerd. Dit gebeurt op basis van de plannen en schetsen die de opdrachtgever ter beschikking heeft gesteld (zie ook hoofdstuk 2). Al de in deze archeologienota opgenomen informatie en plannen werden gebruikt met toestemming van de opdrachtgever.

Op basis van deze gegevens is het mogelijk om een conclusie te trekken in verband met de kans op de aanwezigheid van archeologisch erfgoed (en het potentieel tot kennisvermeerdering) en de mogelijkheid tot verstoring van een archeologische site. Uit die conclusie kan dan weer een advies geformuleerd worden in functie van eventuele vervolgstappen die genomen moeten worden om het mogelijke archeologisch erfgoed te attesteren.

3.5 Randvoorwaarden

Omdat het terrein momenteel nog hoofdzakelijk in gebruik is als landbouwgrond en deels nog maar onlangs beakkerd en opnieuw aangepland werd met wintergraan (situatie september 2021), betreft het hier een archeologienota met uitgesteld vooronderzoek. Dat wil zeggen dat het vervolgonderzoek, zoals bepaald in het bijbehorende programma van maatregelen, pas uitgevoerd kan worden als het terrein vrij is van alle landbouwgewassen en betreden kan worden zonder verder economische schade te berokkenen. De gronden zijn reeds in het bezit van de opdrachtgever, die zich engageert om de nodige medewerking te verlenen en de landbouwer die momenteel gebruik maakt van de percelen op de hoogte te stellen van het verloop van onderzoek en de te nemen maatregelen.

4 Archeologisch bureauonderzoek

4.1 Geomorfologie en bodemopbouw

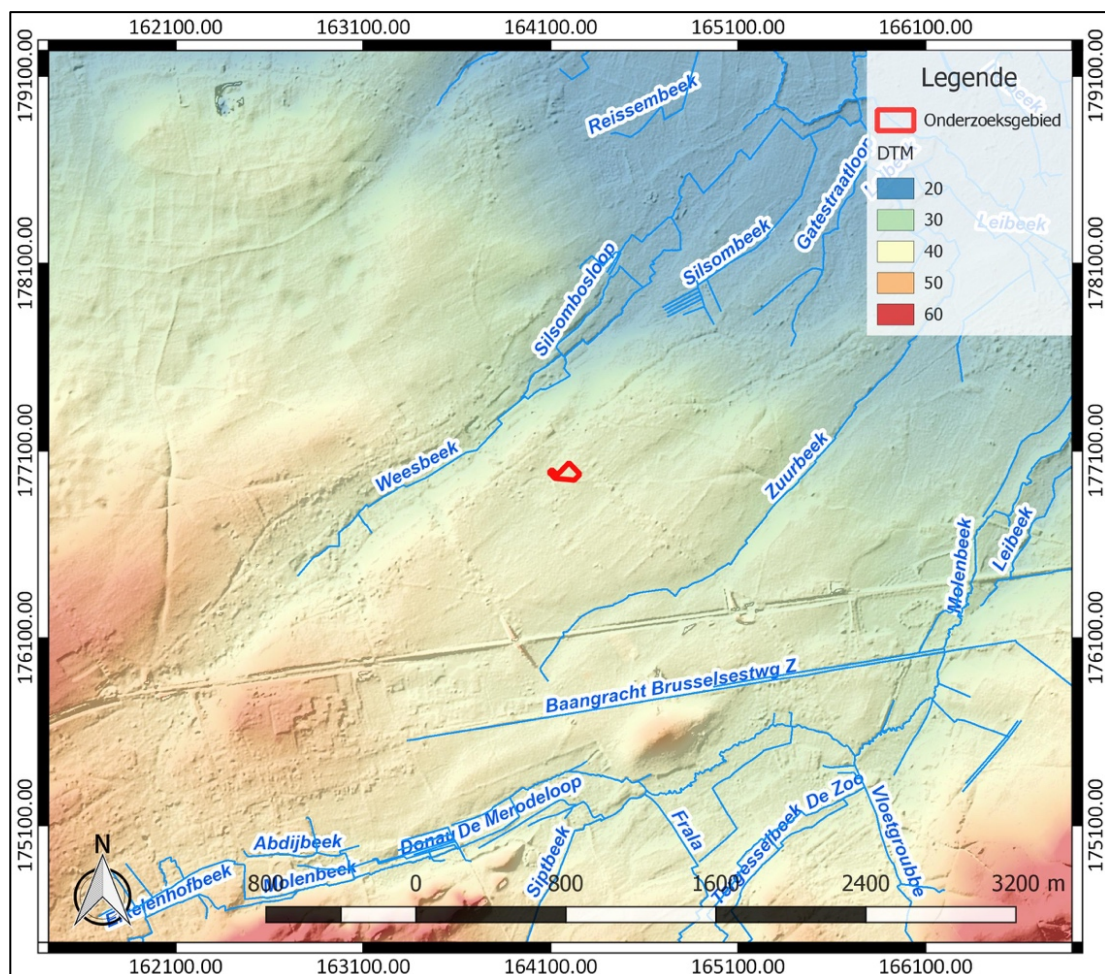
De geomorfologie en de bodemopbouw van het projectgebied (en omgeving) werd bestudeerd aan de hand van volgend kaartmateriaal:

- de bodemkaart van Vlaanderen,
- de potentiële bodemerosiekaart,
- de bodembedekkingskaart,
- de tertiair en quartair geologische kaarten.

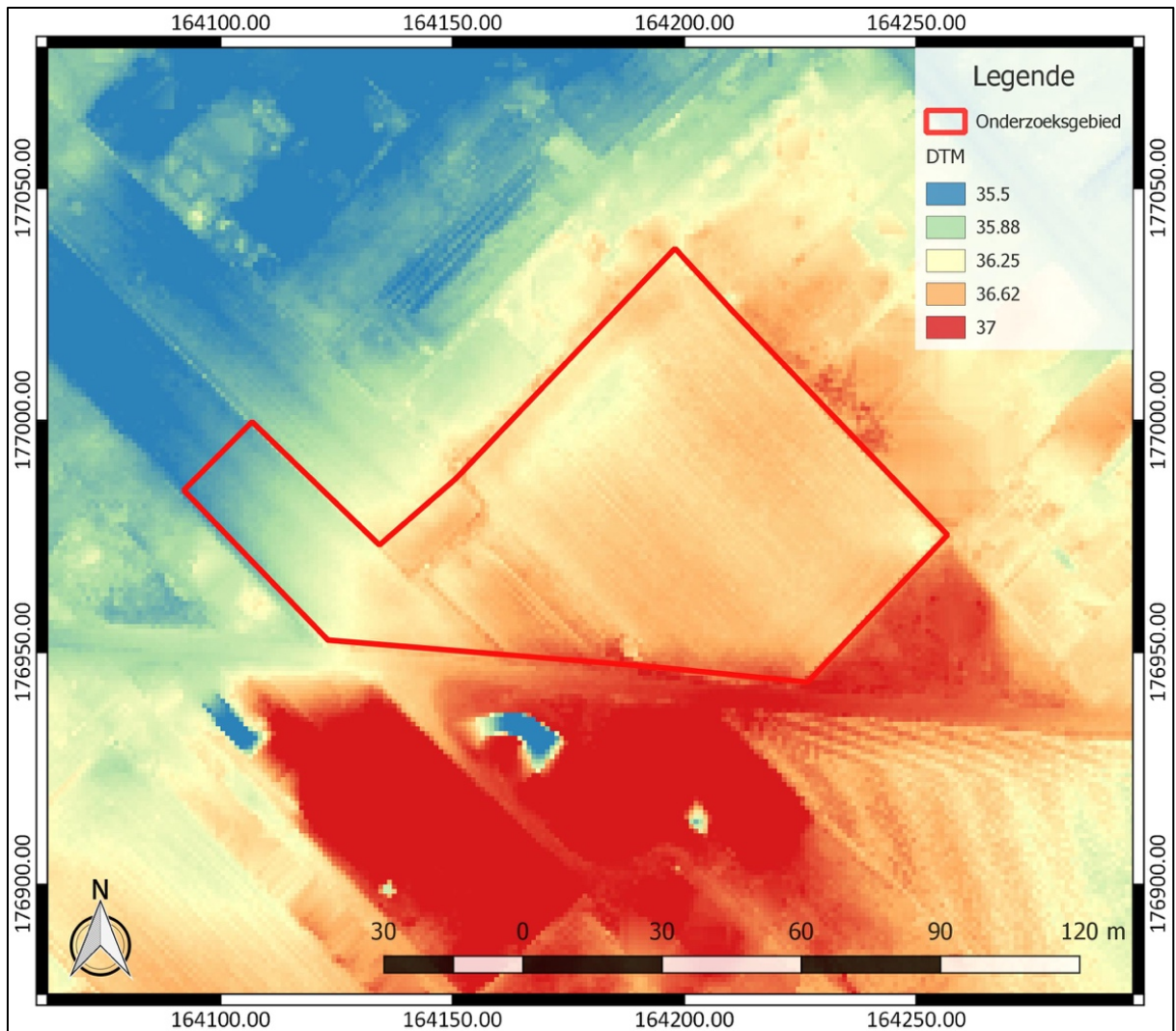
De landschappelijke hoogteligging van het projectgebied ten opzichte van een grotere omgeving, en de relatie van het gebied tot eventuele beek- en riviervalleien werd bestudeerd door middel van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II. Alle gebruikte bodemkaarten werden geraadpleegd via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be.

4.1.1 Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II

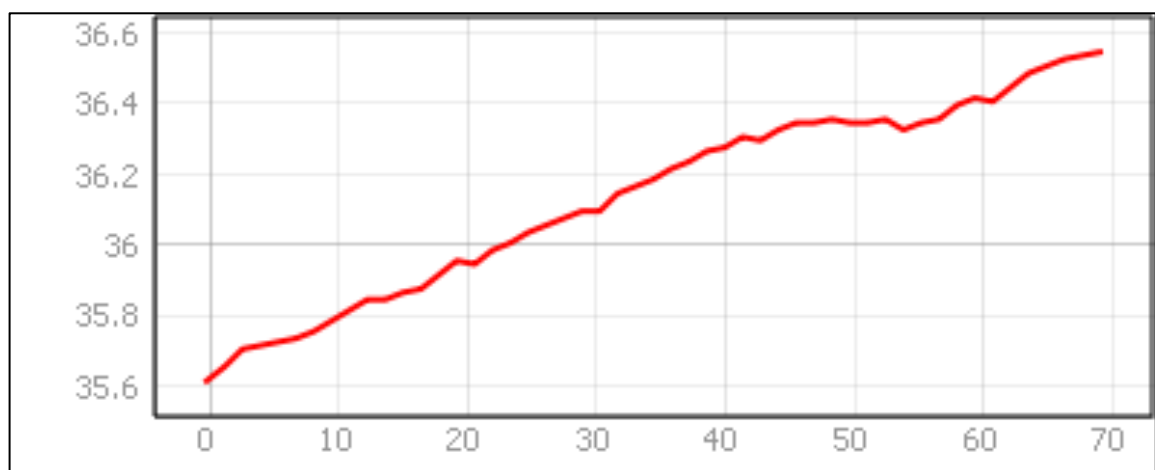
Het gebied dat verkaveld zal worden, ligt in de Brabantse Leemstreek. Volgens het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (fig. 4a + b) ligt het projectgebied op een laaggelegen uitloper van een kleine zandrug die zich meer naar het zuidwesten bevindt. Meer naar het noordoosten van het plangebied bevindt zich een nog lagere gelegen gebied. Het projectgebied bevindt zich tussen twee waterlopen: de Weesbeek en de Zuurbek.

(Fig. 4: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II met zicht op de bredere omgeving. ©All-Archeo)

(Fig. 4bis: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, ingezoomd op het plangebied. ©All-Archeo)

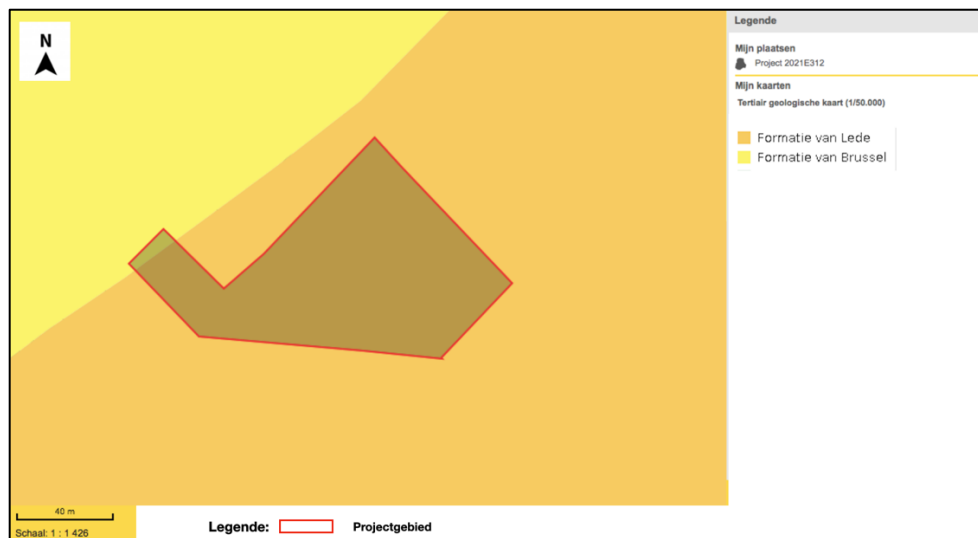

(Fig. 4tris: Hoogteveloop van het plangebied, NW naar ZO. ©All-Archeo)

4.1.2 Tertiair geologische kaart

Op de tertiair geologische kaart (fig. 5) bevindt zich het projectgebied op de grens tussen de Formatie van Brussel en de Formatie van Lede. Enkel de noordwestelijke punt van het projectgebied bevindt zich op de Formatie van Brussel. Die bestaat uit fijn kwartszand dat kalkhoudend is en soms (mariene) fossielen bevat. Er kunnen ook kiezel- en kalkzandsteenbanken in voorkomen.

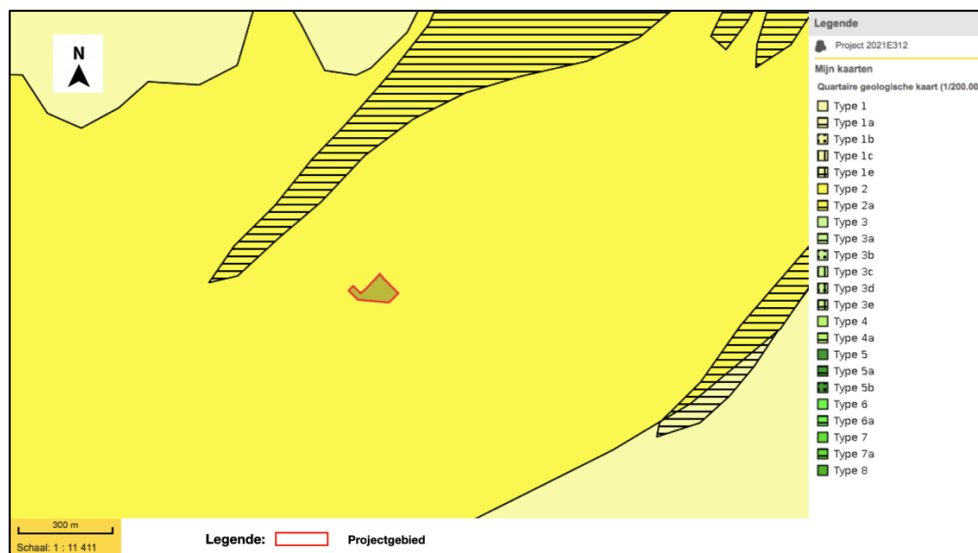
Het grootste stuk van het projectgebied bevindt zich echter op de Formatie van Lede. Deze bestaat uit fijn, wit tot lichtgrijs zand en lateraal goed volgbare lagen van kalk- en glauconiethoudende zanden, zandige kalksteen en kalkige zandsteen. De Formatie van Lede ligt in regel boven op de Formatie van Brussel, maar deze laatst dagzoomt op sommige plaatsen in Vlaams- en Waals-Brabant en het noorden van Namen en Henegouwen.

(Fig. 5: Tertiair geologische kaart. ©Geopunt)

4.1.3 Quartair geologische kaart

Op de quartair geologische kaart (fig. 6) zien we dat er zich binnen het projectgebied geen holocene en/of tardiglaciale fluviatiele afzettingen bovenop de pleistocene sequentie bevinden (type 2; löss).

(Fig. 6: Quartair geologische kaart. ©Geopunt)

4.1.4 Bodemtype

Op de bodemkaart van Vlaanderen (fig. 7) zien we dat er binnen het projectgebied twee verschillende bodemtypen voorkomen: AbaO en Aba1. De opbouw van deze classificatie is als volgt:

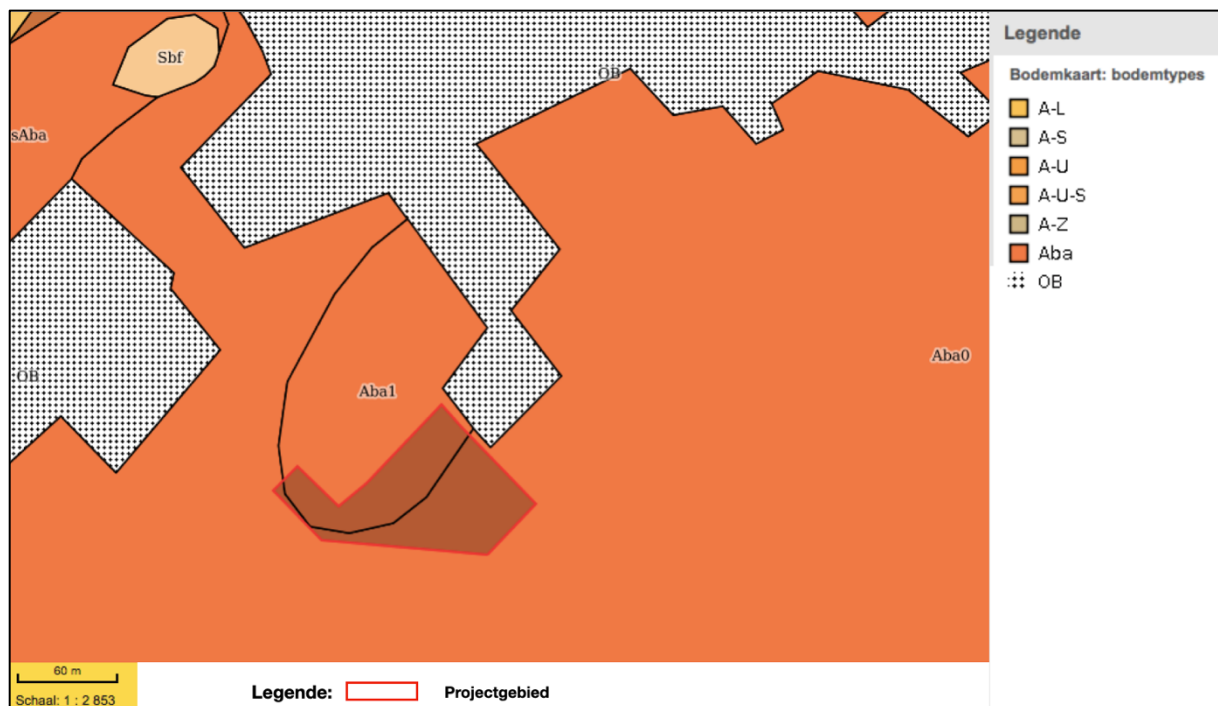
- A = leem
- b = droge grond
- a = gronden met textuur B horizont (uitgeloogde bodems)

Deze bodems vertonen geen watergebrek en geen wateroverlast dankzij een gunstige drainage en het hoog waterbergend vermogen⁴.

De loessdekserie Aba ontwikkelde zich in het pleistoceen en vertoont onder de A-horizont nog een B-horizont met een aan klei en sesquioxiden aangerijkte textuur. De symbolen O en 1 geven respectievelijk de dikte weer van de A-horizont:

- AbaO: dikte van de A-horizont > 40 cm.
- Aba1: dikte van de A-Horizont < 40 cm.

Aansluitend aan het projectgebied zien we ook bodemtype OB-bodem. Dit staat voor een bebouwde zone.

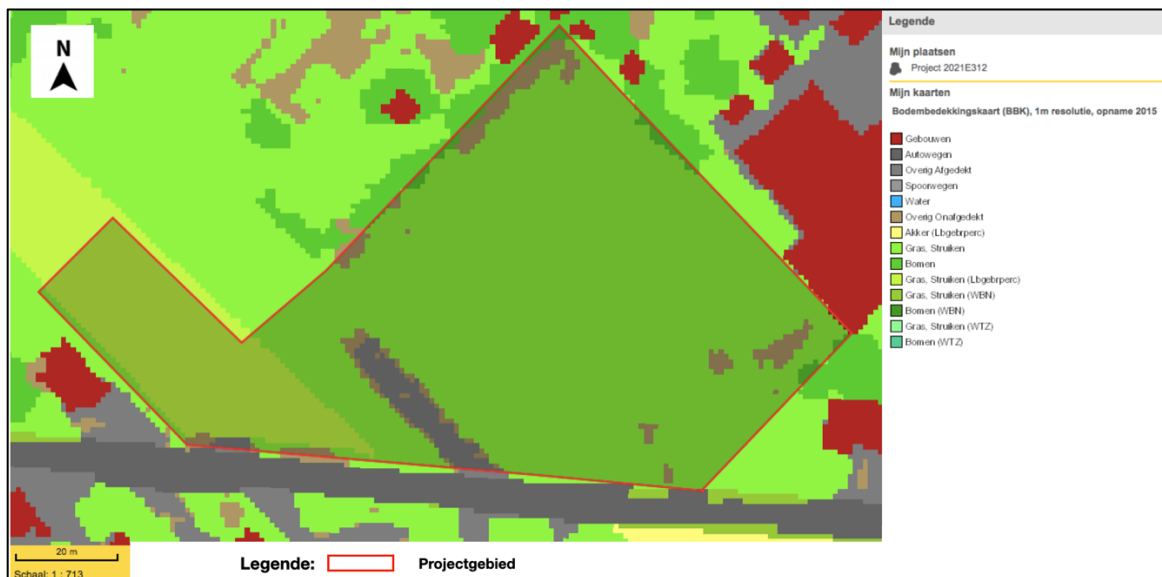

(Fig. 7: Bodemkaart van Vlaanderen met bodemtype. ©Geopunt)

⁴ Van Ranst E. & Sys C. , Eenvoudige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1:20.000), Gent, 2000.

4.1.5 Bodembedekking

De bodembedekkingskaart (1 m resolutie) van de Databank Ondergrond Vlaanderen geeft aan dat de percelen voornamelijk met gras en struiken begroeid zijn (fig. 8). Uit het plaatsbezoek van 02/06/2021 blijkt echter dat het projectgebied grosso modo in twee helften kan opgedeeld worden: de linkerhelft is inderdaad begroeid met wilde grassen (vermoedelijk om later te hooien), die op het moment van bezoek begin juni ca. 50-60 cm hoog stonden (fig. 9); op de rechterhelft wordt momenteel groene tarwe verbouwd (fig. 10). Resten van maïsstoppels geven aan dat hetzelfde perceel recent (2020?) nog gebruikt werd om maïs te verbouwen (fig. 11). Op dat zelfde perceel zijn ook tractorsporen en akkervoren te zien die de grond tot ca. 30 cm omgeploegd hebben (fig. 12).

(Fig. 8: Bodembedekkingskaart van Vlaanderen. ©Geopunt)

(Fig. 9: Grassen (hooiland) begroeien de westelijke helft van het plangebied. ©Tom Dorau)

(Fig. 10: Op de oostelijke helft wordt tarwe verbouwd (juni 2021). ©Tom Dorau)

(Fig. 11: Maïsstoppels wijzen op andere, oudere teelt op het oostelijke perceel. ©Tom Dorau)

(Fig. 12: Sporen van tractorbanden en ploegsporen wijzen op intensieve bewerking en oppervlakkige verstoring. ©Tom Dorau)

4.1.6 Potentiële bodemerosie

De potentiële bodem-erosiekaart brengt het projectgebied mooi per perceel in beeld (fig. 13, p. 18). De percelen die verkaveld zullen worden hebben een verwaarloosbare kans op erosie.

(Fig. 13: Potentiële bodemerosiekaart van Vlaanderen. ©Geopunt)

4.2 Historische achtergrond

De historische achtergrond bij deze archeologienota baseert zich de volgende online bronnen:

- Wikipedia (onder voorbehoud)
- De Inventaris Onroerend Erfgoed (historische achtergronden bij meerdere erfgoedwaarden in de gemeente Kortenberg)
- De website van Erfgoedhuis Kortenberg vzw: <http://home.scarlet.be/~salens1/>
- <http://oud.kortenberg.com> (gebaseerd op een uitgave van de Dienst voor Toerisme Kortenberg)

Erps-Kwerps bestaat uit twee parochies: Erps (oudste vermelding: Erpeza, 1125) en Kwerps (oudste vermelding: Quarebbe, 1110). Kwerps was in feite een eiland gelegen binnen Erps. Erps-Kwerps was tot de gemeentefusie in 1977 een lappendeken van Erpse en Kwerpse eilandjes. De historische reden hiervoor is dat de huizen die bij de heerlijkheid van Quarebbe hoorden, de parochie Kwerps vormden. De huizen die niet van de heer van Quarebbe waren, zoals enkele rijke pachthoven en kastelen, hoorden bij Erps.

In de literatuur wordt vaak verwezen naar een Romeinse weg die van Elewijt over Leuven naar Tienen liep, en doorheen Kortenberg kwam. Alhoewel dit zeer waarschijnlijk is, is het exacte verloop van die weg nog niet archeologisch vastgesteld⁵. Mogelijk zijn de sporen van een Gallo-Romeinse bewoning, die in de jaren '80 van de vorige eeuw teruggevonden zijn, getuigen hiervan (zie ook: archeologische bronnen). Op diezelfde plek zijn er ook vroeg-middeleeuwse begravingen aan het licht gekomen, wat kan wijzen op een zekere continuïteit naar de middeleeuwen toe.

Erps was in de middeleeuwen de hoofdplaats van een meierij, terwijl Kwerps een kleine heerlijkheid was die de heren van Quarebbe toebehoorde. Deze laatste had aanvankelijk het eigenrecht om een kerk te bouwen, de Sint-Petruskerk van Kwerps. Maar na de Grogoriaanse hervormingen van de 11^e eeuw kwam ze onder de hoede van de abdij van Kortenberg.

De benedictinessenabdij van Kortenberg was reeds in 1095 aanwezig op de toenmalige "Curtenberg" (nu Eikelenberg). In 1222 verhuisden de kloosterlingen van boven op de heuvel naar beneden in het dal, waar nu nog steeds de Abdij van Kortenberg zich aan het Minneveld bevindt.

Erps en Kwerps beleefden in de 18^e eeuw samen een bloeiperiode onder de Oostenrijkse Habsburgers. Die bloei kan men ook herkennen op de kaart van Graaf De Ferraris, die voor de Oostenrijkse keizer werkte (zie ook: historische cartografie). Ook nu nog dateren verschillende hoeves in het dorp uit die tijd.

De historische kaarten leren ons ook dat zowel Erps-Kwerps als Kortenberg vooral een agrarische ontwikkeling kenden. De geschiedenis van Kortenberg, en meer specifiek Erps-Kwerps, is er dan ook een van een rurale dorpsgemeenschap, waar gedurende lange tijd de focus lag op de landbouwexploitatie van het omliggende landschap.

⁵ Sevenants W., De archeologische periodes in Kortenberg, Gallo-Romeinse periode, website Erfgoedhuis Kortenberg. Zie ook lijst van geraadpleegde websites, p. 38.

4.3 Historische cartografie

Voor dit onderdeel van de nota werden op de website van Geopunt Vlaanderen de volgende historische kaarten geraadpleegd:

- de Fricx-kaarten (1712)
- de Villaret kaarten (1745 – 1748)
- de Ferraris kaarten (1771 – 1778)
- de Atlas Der Buurtwegen (1841)
- de Popp kaarten (1842 – 1879)

De topografische kaarten van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (periode 1950 – 1970) zijn voor deze regio niet (online) beschikbaar. Maar gezien de evolutie van het projectgebied van begin 18 eeuw tot nu, zijn we vrij zeker dat deze geen extra informatie zouden opleveren.

4.3.1 Fricx kaart (fig. 14)

(Fig. 14: Fricx kaart van 1712. ©Geopunt)

De Fricx kaart is zowat de oudste, min of meer getrouwe topografische kaart van België. Ze is echter heel algemeen en geeft weinig details weer, zeker wat betreft het projectgebied. Een bijkomende moeilijkheid is dat deze kaart moeilijk gegeorefereerd kan worden. Desondanks (en op basis van latere kaarten) durven we te stellen dat er in het begin van de 18^e eeuw (1712) geen bebouwing op het perceel stond.

4.3.2 Villaret kaart (fig. 15)

(Fig. 15: Villaret kaart van 1745 – 1748. ©Geopunt)

Hetzelfde als voor de Fricx kaart kan ook gezegd worden over de Villaret kaart: de projectgebied ligt door de moeilijk te georefereren historische kaart niet helemaal waar het projectgebied zich op de hedendaagse kaart bevindt. De Villaret kaart is echter meer gedetailleerd dan de Fricx kaart, maar ook hier blijkt duidelijk dat het projectgebied nog steeds onbebouwd was rond het midden van de 18^e eeuw.

Leuk detail is wel dat er op de kaart van Villaret reeds een (wandel)pad of weg werd weergegeven, die ook nu nog als “Voetweg 79” bestaat. Meer hierover in paragraaf 5.3.4 Atlas der Buurtwegen.

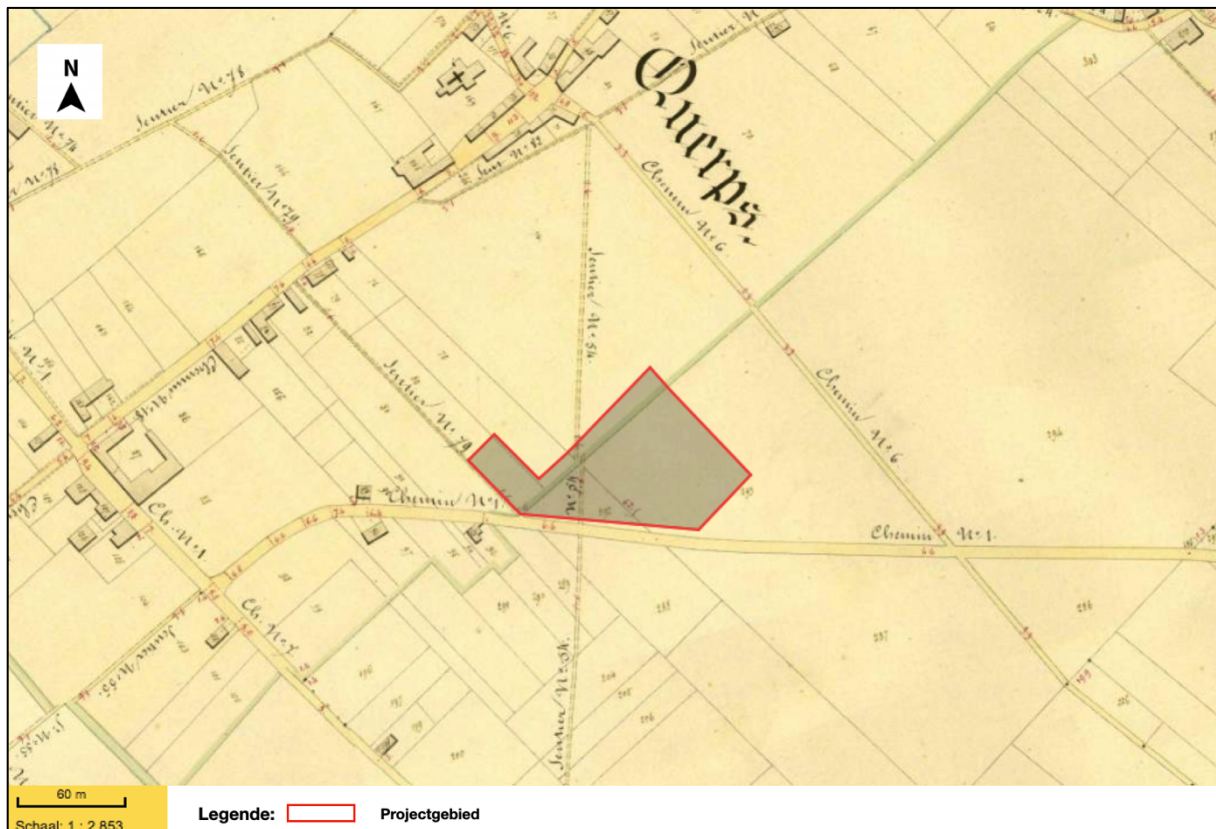
4.3.3 Ferraris kaart (fig. 16)

(Fig. 16: Ferraris kaart van 1777. ©Geopunt)

De Ferrariskaart is de eertse betrouwbare topografische kaart van onze streken, toen nog de Oostenrijkse Nederlanden. Hoewel niet 100%, kan ze toch vrij accuraat georeferereerd worden en ligt het projectgebied bijna één-op-één juist. Er verschijnen meer en meer gebouwen in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied, maar het dischtstbijzijnde is nog steeds enkele tientallen meters verwijderd (ca. 50 – 60 m). Ook op de Ferrariskaart is het stuk projectgebied onbebouwd en in gebruik als open akkerland.

4.3.4 Atlas Der Buurtwegen (fig. 17)

(Fig. 17: Atlas Der Buurtwegen van 1841. ©Geopunt)

Ook op de Atlas Der Buurtwegen, die alweer fijner gedetailleerd is dan de Ferrariskaart, geeft geen bebouwing op het projectgebied weer. Wel wordt hier voor het eerst het voetpad, dat nog steeds aanwezig is als “Voetweg 79” (fig. 18), accuraat weergegeven als “Sentier n° 79”. Er wordt ook gewag gemaakt van een ander pad – “Sentier n° 54” – dat het projectgebied bijna loodrecht door midden sneed, maar tegenwoordig helemaal verdwenen is. Deze laatste is het pad dat ook te zien is op de kaart van Villaret⁶.

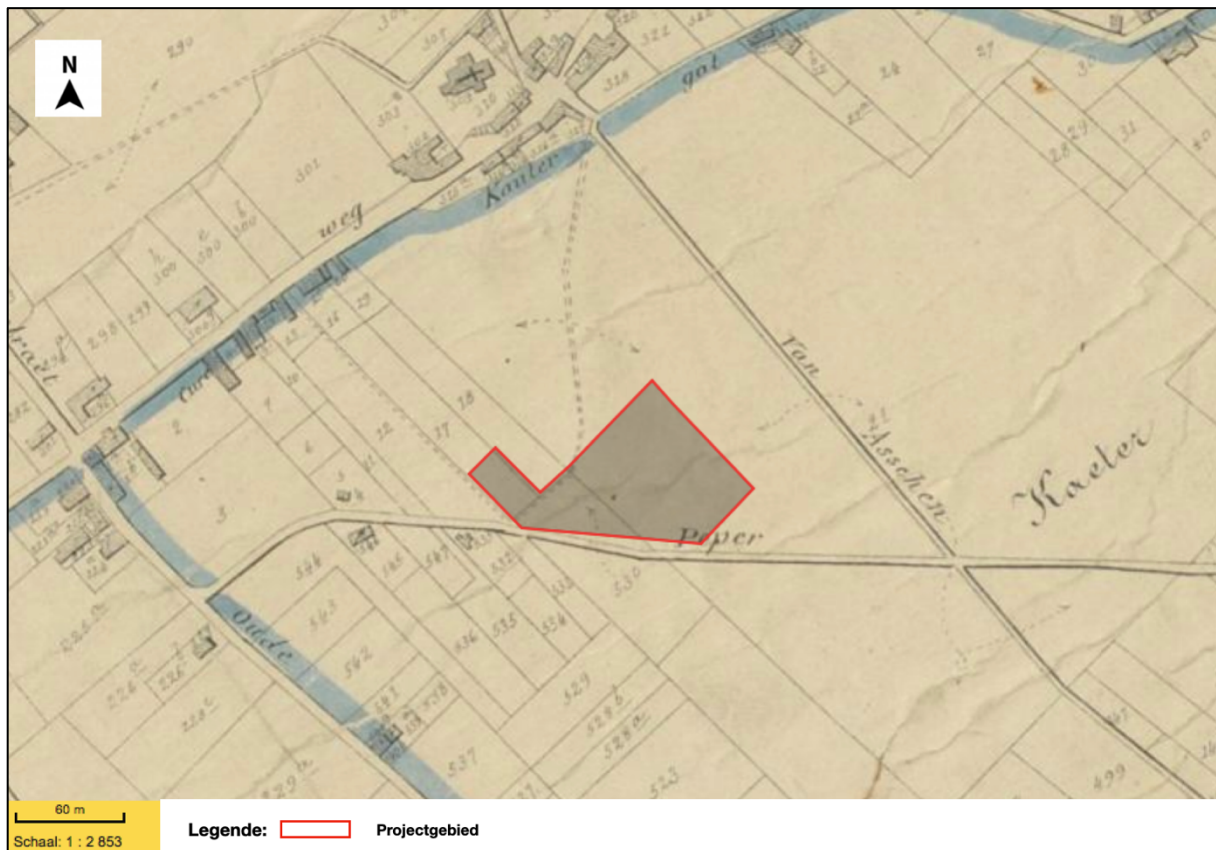
De perceelweergave op de Atlas Der Buurtwegen leert ons ook dat de huidige perceelverdeling grotendeels uit die periode stamt en ten laatste in 1841 (of iets daarvoor) werd vastgelegd.

(Fig. 18: Zicht op het wandelpad “Sentier N° 79” en hedendaags naamplaatje “Voetweg 79”. ©Tom Dorau)

⁶ Zie ook: paragraaf 5.3.2: kaart van Villaret.

4.3.5 Popp kaart (fig. 19)

(Fig. 19: Popp kaart van 1842 – 1872. ©Geopunt)

De kaarten van Vandermaelen geven weinig tot geen relevante kennis over het plangebied en worden derhalve dan ook niet verder mee opgenomen in dit onderzoek. De kaart van Popp is echter wel weer een vrij accurate en gedetailleerde historische kaart die ons iets kan leren over het gebruik van de gronden rond het midden van de 19^e eeuw, die nu het projectgebied vormen. Door de vermelding “Kouter” ten noorden van, en binnen in een groot perceel dat ook de oostelijke helft van het projectgebied beslaat, zou men kunnen afleiden dat dit gebied toen als gemeenschappelijk weidegebied werd gebruikt dat iets ten zuiden van de dorpskern gelegen was. Tegenwoordig is er nog een straat die de naam Kouterstraat draagt en zich een hondervijftigtal meter ten noorden van het projectgebied, maar binnen hetzelfde historische perceel bevindt.

De oude perceelgrenzen, zoals ze op de kaart van Popp weergegeven worden, zijn momenteel nog steeds zichtbaar door het verschillend bodemgebruik (fig. 20).

Maar dus ook hier: op de kaart geen bebouwing terug te vinden binnen het projectgebied.

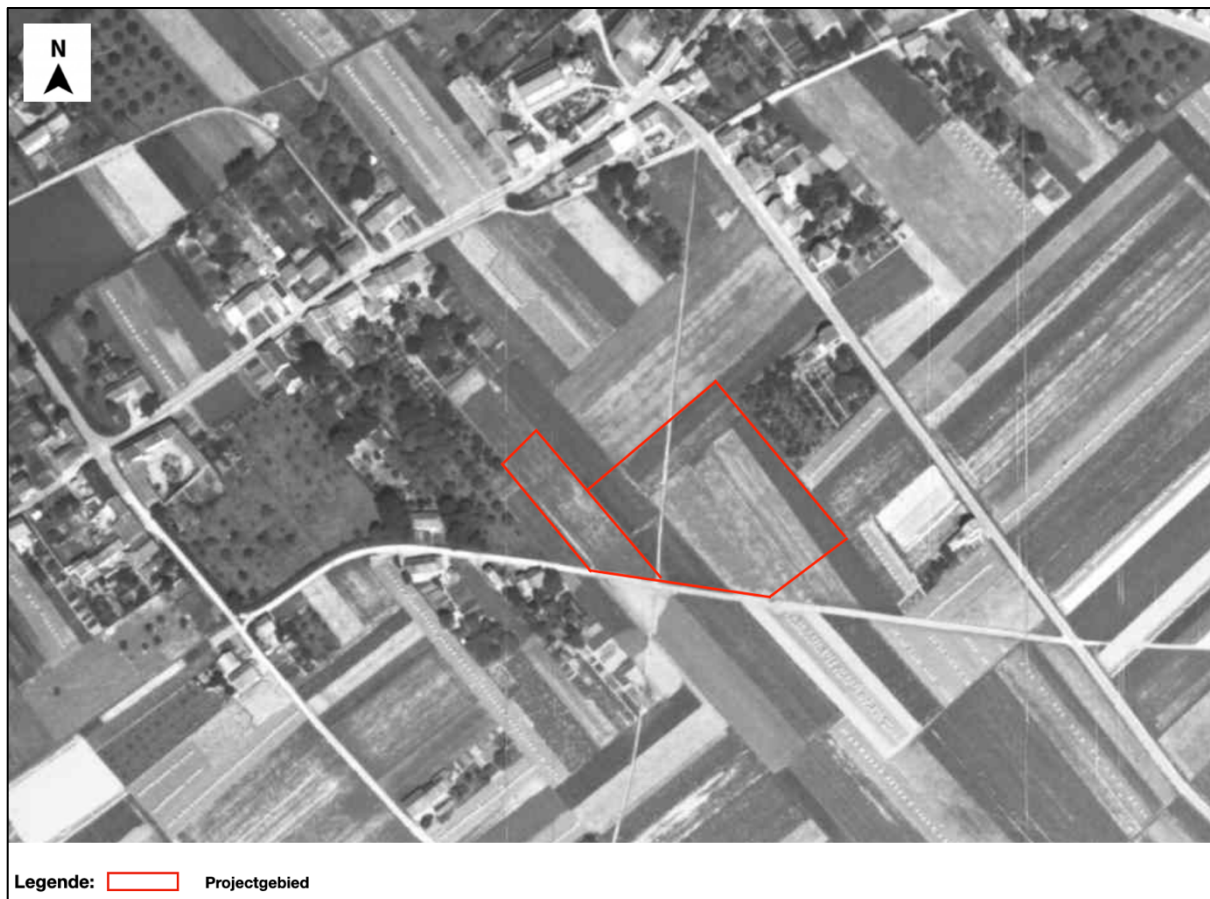
(Fig. 20: De perceelsgrenzen zijn duidelijk zichtbaar in de begroeiing, toestand 22/9/2021. ©Tom Dorau)

Voor de tijdspanne tussen de kaart van Popp en de eerste ortho- en luchtfoto's (zie 4.4) werd de historische kaartendatabank van Cartesius geraadpleegd. Geen enkele kaart die voor de regio Kortenbergh, en meebepaald Erps-Kwerps, kon geraadpleegd worden, gaf echter voldoende details over het projectgebied. Op het einde van de jaren veertig van de twintigste eeuw werd de eerste orthofoto gemaakt die het gebied duidelijk in beeld brengt. Meer hierover in het volgende onderdeel: 4.4 luchtfotografie.

4.4 Luchtfotografie

Om de ontwikkeling en het gebruik van het plangebied in recentere tijden te bestuderen, werden ook de beschikbare luchtfoto's op Cartesius en Geopunt Vlaanderen bekeken. Deze geven op zich relatief weinig evolutie van het terrein weer, maar tonen wel de intensieve beakkering en bijbehorende (oppervlakkige) verstoringen van de bovenste grondlaag van de te ontwikkelen percelen.

De oudste luchtopname vonden we op cartesius.be. Deze dateert van vlak na WO II (1947) en geeft een goed beeld van het projectgebied en de directe omgeving in het midden van de 20^e eeuw. Wat meteen opvalt is dat "Sentier no° 54" (zie ook 4.3.4) nog duidelijk aanwezig is. Deze openbare voetweg toont aan dat, samen met het rurale karakter van het perceel dat goed herkenbaar is op deze luchtfoto, het projectgebied ook in de loop van de 20^e eeuw open en onbebouwd bleef.

(Fig. 21: luchtfoto 1947 S4 - 11. ©Cartesius)

Als we nu een sprong maken naar de luchtfotografie die systematisch vanaf eind 20^e / begin 21^e eeuw worden gemaakt, valt op dat de omringende percelen gedurende de tweede helft van de 20^e eeuw bebouwd zijn geraakt, maar het projectgebied zelf nog steeds voor landbouw wordt gebruikt. Door verschillende foto's uit de periode van 2000 tot 2020 achter elkaar te bekijken, valt op dat de woningen met huisnummer 15 (links aangrenzend aan het projectgebied en ervan gescheiden door de Voetweg 79) en 29 (rechts aangrenzend) tussen 2009 en 2012 gebouwd werden. In die periode werd er geen melding gemaakt van een archeologische vondsten op deze percelen in de Centraal Archeologische Inventaris.

Op zowel winter- als zomeropnames zijn er geen *soil*-, *shadow*- of *cropmarks* te zien die kunnen wijzen op verborgen ondergrondse structuren. Dit onder voorbehoud van de resolutie van de beschikbare luchtfoto's en het gegeven dat deze sporen niet altijd zichtbaar zijn, maar van weersafhankelijke en tijdsgebonden factoren afhangen.

Als we aanvullend ook de multidirectionale hillshade 0,25m (DHV II) bekijken, zien we ook daar weinig aanwijzingen voor onderliggende structuren. (Zie fig. 28, p. 29)

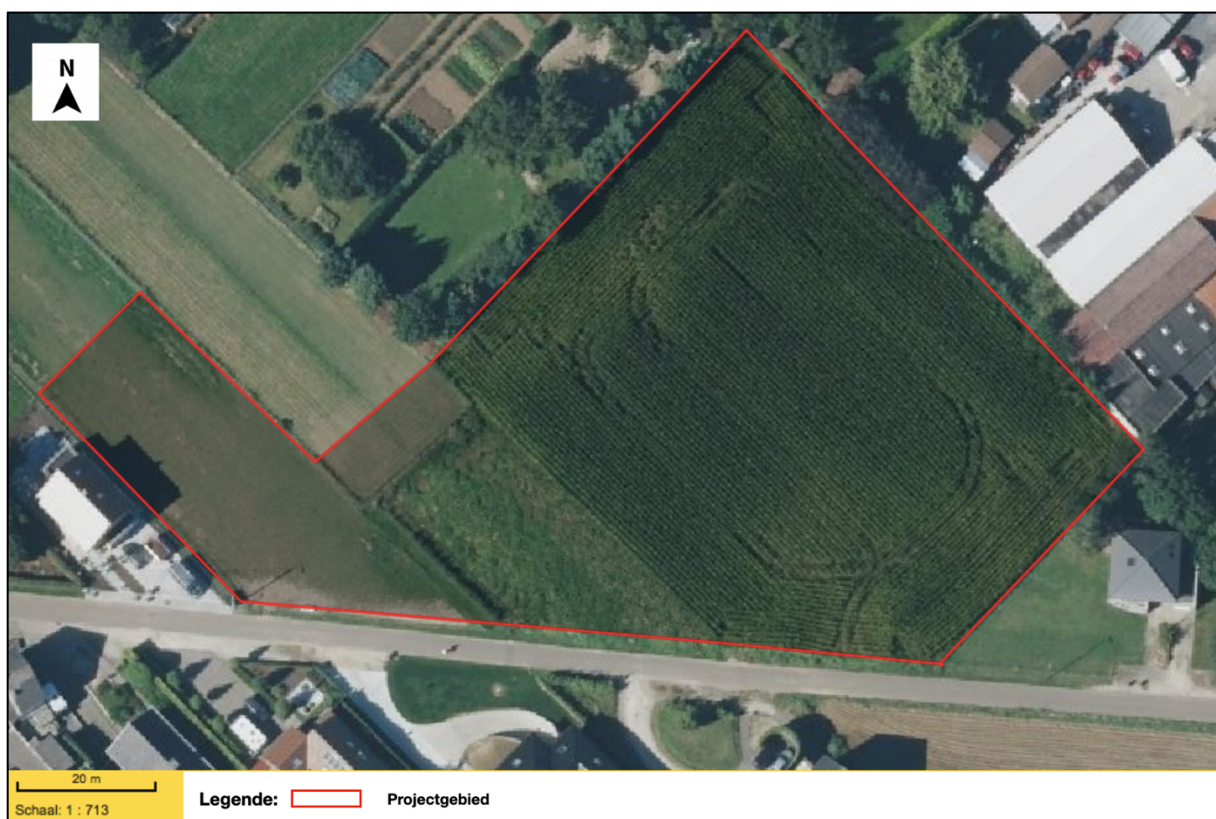
(Fig. 22: Luchtopname middenschalg, kleur, winter 2000; nog geen flankerende bebouwing. ©Geopunt)

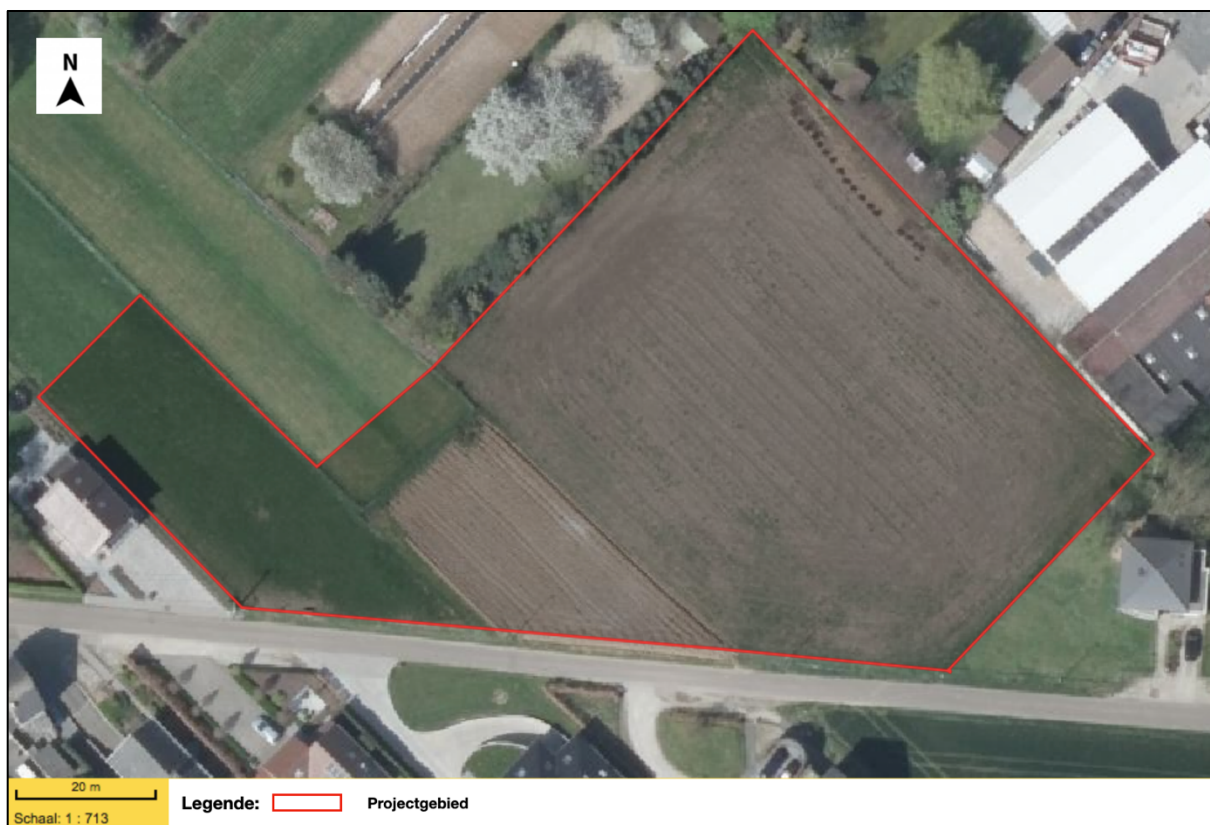
(Fig. 23: Luchtopname middenschalg, kleur, winter 2012; beide flanken bebouwd. ©Geopunt)

(Fig. 24: Luchtopname middenschalgig, kleur, winter 2014. ©Geopunt)

(Fig. 25: Luchtopname middenschalgig, kleur, winter 2016. ©Geopunt)

(Fig. 26: Luchtopname middenschalgig, kleur, winter 2018. ©Geopunt)

(Fig. 27: Luchtopname middenschalgig, kleur, winter 2020. ©Geopunt)

(Fig. 28: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, multidirectionale hillshade 0,25m. ©Geopunt)

4.5 Archeologische waarnemingen

Om vast te stellen of er in de nabije omgeving van het projectgebied archeologische waarden geattesteerd zijn, raadpleegden we de volgende bronnen:

- Archeologienota's reeds opgemaakt voor projectgebieden in de nabije omgeving
- De Centraal Archeologische Inventaris (CAI) van de Vlaamse overheid.
- De website van Erfgoedhuis Kortenberg vzw.

Het projectgebied zelf biedt tot nu geen archeologische voorkennis. In de omgeving zijn er echter wel reeds geattesteerde archeologische vindplaatsen. We beperken ons tot de sites die zich op relatief korte afstand (max. 1 km) tot het projectgebied bevinden, en die eventuele relevante waarde hebben.

4.5.1 Archeologienota's opgemaakt voor projectgebieden in de nabije omgeving

Voor deze archeologienota worden ook andere archeologienota's geraadpleegd die vrij recent werden opgemaakt voor projectgebieden binnen een straal van 1 km rond plangebied Vilvoordsebaan. Deze nota's werden opgenomen in de lijst van bibliografische bronnen op p. 39. Voor verwijzingen naar het gebruik van andere archeologienota's en rapporten als bron voor deze studie verwijzen we naar het *assessment*, meerbepaald op p. 36 en p. 38.

4.5.2 Centraal Archeologische Inventaris (CAI)

De CAI is een inventaris van alle archeologische vondsten die tot nu toe gemeld werden en opgenomen werden in de databank. Deze is echter (nog) niet volledig en wordt nog steeds aangevuld. Het gebruik ervan biedt dan ook geen garantie dat er niet nog meer archeologische waarden aanwezig kunnen zijn in de onmiddellijke omgeving of binnen het projectgebied zelf.

CAI: Overzicht archeologische waarnemingen < 1000m v/h projectgebied			
Locatie CAI	Datering/periode	Beschrijving	Afstand tot projectgebied
979940	Nieuwe Tijd	Hoeve Rijckenberg: muurresten, vloeren, aardewerk, metaalresten	< 200m
164413	Romeinse tijd	Hoeve Goovaerts	ca. 200m - 400m
3811	Middeleeuws	Sint-Pancratiuskerk (EK.3.)	
3824	Middeleeuws	Hof van Quarebbe: versterkt kasteel	
1946	Nieuwe Tijd	Vissegatstraat: aardewerk	
3812	Middeleeuws	Hof Ter Bruggen: site met walgracht	
1899	Romeinse tijd	Nederokerzeelsesteenweg	
1912	Middeleeuws	Oudebaan: afval van baksteenoven	ca. 400m - 600m
111	Middeleeuws	Sint-Amanduskerk	
1918	Middeleeuws	Hoek Engerstraat met Zavelstraat	
3633	Steentijd	Grootheuveling: los lithisch materiaal	
3823	IJzertijd + middeleeuws	Site Hagedocht: ijzertijdkuilen + (kasteel)hoeve	
875	IJzertijd	Vissegatstraat-Zevenster: twee kuilen met aardewerk	
990	Nieuwe Tijd	Hoeve Van Mils: restanten van een kelder	
165407	Middeleeuws	Kasteel van Ransem	
3829	Middeleeuws	Hof Ten Dries: hoeve	ca. 600m - 800m
4714	Romeinse tijd	Kerkhof van Erps-Kwerps	
1920	Middeleeuws	Kammestraat, naast Het Rode Schild: funderingen + bewoningssporen	
212549	Middeleeuws	Kammestraat + dorpsplein: aardewerk (ensemble)	
4707	IJzertijd	Erps-Kwerps 1: aardewerk + bouw materiaal	
165408	Nieuwe Tijd	Kasteel van Ransem: verdedigingsgracht	
3003	Steentijd	Lelieboomgaardenstraat (EK.1.): lithisch materiaal	ca. 800m - 1000m
165300	Nieuwste Tijd	Bunker VD-17: connectiekamer KW-Linie	
2502	Romeinse tijd	Wilder: kuil gevuld met aardewerk	
3822	Middeleeuws	Schavenberghof: hoeve	
3643	Steentijd	K17: lithisch materiaal	
1740	Romeinse tijd	Lelieboomgaardenstraat I: restanten van een villa	
150001	Romeinse tijd	Lelieboomgaardenstraat II: losse muntvondst	
1943	Nieuwe Tijd	Frans Mombaersstraat I: aardewerk + bouw materiaal	
3471	Romeinse tijd	Keizerdellestraat: bouw materiaal	

De website van Erfgoedhuis Kortenberg vzw geeft eveneens een beknopt overzicht van een aantal archeologische vondsten op het grondgebied van Kortenberg, zij het minder wetenschappelijk en uitgebreid als de CAI. We kunnen deze gegevens dan ook best als aanvullend beschouwen. Toch bieden ze een interessant chronologisch overzicht.

De website maakt een onderverdeling in vijf grote periodes⁷:

- **Neolithicum (5500 – 2000 v.Chr.)**
De vondsten uit deze periode zijn voornamelijk fragmenten van gepolijste stenen bijlen, wat volgens Walter Sevenants niet per se wijst op bewoning, maar eerder op het kappen van het oorspronkelijke boslandschap voor eerste landbebouwing. De bijlen zouden kunnen verloren gegaan zijn bij het rooien van het woud. Opvallend is wel dat deze vondsten (tot op heden) voornamelijk in het noorden van de gemeente gedaan worden, wat te maken kan hebben met de geomorfologie en de grondsoort. Erps-Kwerps ligt aan de noordzijde van groot Kortenberg.
- **Metaaltijden**, opgedeeld in:
 - **Bronstijd (2000 – 750 v.Chr.)**
Geen enkele vondst in Kortenberg kon tot nu toe aan deze periode toegeschreven worden.
 - **IJzertijd (750 – 50 v. Chr.)**
Uit deze periode stammen wel wat archeologische vondsten. Ze geven echter geen beeld van langdurige bewoning. Vijwel alle artefacten uit deze periode werden bij opgegraven in de Weesbeekvallei, die ten noorden van het projectgebied ligt en naar N – NO afhelt. Het projectgebied ligt niet in deze vallei.
- **Gallo-Romeinse periode (50 v. Chr. – 450 na Chr.)**
De archeologische sporen uit deze periode zijn ook voornamelijk in de Weesbeekvallei te vinden (site *Lelieboomgaarden*). Fragmenten die op andere plaatsen in de gemeente teruggevonden werden en komen uit latere contexten, wat erop zou kunnen wijzen dat Gallo-Romeinse bouwmaterialen hergebruikt werden in latere periodes.
- **Vroege middeleeuwen**, opgedeeld in:
 - **Merovingische periode (5^e eeuw – 8^e eeuw na Chr.)**
Het is opnieuw de Weesbeekvallei die die sporen uit de vroeg(st)e middeleeuwen herbergde (*Lelieboomgaarden*). In de ruïnes van de Gallo-Romeinse bewoning werden 39 lijkbegravingen teruggevonden. Ook site *Villershof* bevatte sporen uit de Merovingische periode.
 - **Karolingische periode (9^e eeuw – 10^e eeuw na Chr.)**
Eerder beperkte vondsten in *Villershof* uit dit tijdvak.
- **Hoge middeleeuwen (11^e – 13^e eeuw na Chr.)**
Uit deze periode zijn er wel meerdere sporen in de gemeente. Opnieuw de site *Lelieboomgaarden*, *Villershof* en deze keer ook site *Hagedocht* bevatten sporen uit deze tijd, die getuigen van het regionale belang van de streek in die tijd.

⁷ Verdeling opgesteld door Walter Sevenants, lic. Archeologie ([website Erfgoedhuis Kortenberg vzw](http://www.erfgoedhuis Kortenberg vzw).)

5 Synthese

5.1 Algemeen

In deze synthese worden de resultaten van het bureauonderzoek geanalyseerd en samengevat, met het oog op een eventueel advies voor vrijgave van het terrein, of de noodzaak om verder archeologisch vervolgonderzoek te voeren. Het agentschap Onoerend Erfgoed neemt vervolgens al dan niet akte van het advies.

5.2 Uitgangspunt

De aanleiding voor deze archeologische bureaustudie is de aanvraag voor een omgevingsvergunning voor een projectgebied aan de Vilvoordsebaan z.n. (gelegen tussen huisnummer 15 en 29) in Erps-Kwerps, deelgemeente van Kortenberg, Vlaams-Brabant. Het gebied zal verkaveld worden in 9 loten voor (open en halfopen) bebouwing aan de straatkant en een collectieve groenruimte achteraan (zie ontwikkelingsplan, fig. 3). Er worden geen extra wegenissen voorzien en de toekomstige bouwheren kunnen zelf hun woning laten ontwerpen volgens de geldende bouwreglementen. Over de mogelijke diepte van te verwachten verstoringen kan dan ook nog niets meegedeeld worden.

5.3 Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek

In deze samenvatting wordt een beknopt overzicht gegeven van de gehanteerde methodiek voor het onderzoek en de voornaamste daaruit voortvloeiende conclusies. Het uiteindelijke advies voor vrijgave van het terrein of verder noodzakelijk onderzoek, wordt onderaan deze samenvatting gegeven.

Aan het begin van deze bureaustudie werden de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Wat is de historiek van het landschap en hoe evolueerde het gebruik van het terrein?
- Zijn er in de bestaande bronnen aanwijzingen te vinden over het archeologische en cultuurhistorische potentieel van het terrein?
- Zijn er op of in de nabijheid van projectgebied andere archeologische sites bekend?
- Welke impact hebben de geplande werken op het afgebakende terrein?
- Kunnen we uit het bestaande bronnenmateriaal voldoende informatie puren, of is er een aanvullend vooronderzoek (al dan niet met ingreep in de bodem) nodig?
- Indien er een aanvullend vooronderzoek noodzakelijk is: welke methode levert dan de meeste kenniswinst op en welke onderzoeksstrategie moet dan worden toegepast in het uitgesteld traject?

5.3.1 Assessment van de onderzoeksresultaten en het archeologisch potentieel

Om goed te kunnen inschatten wat het archeologisch potentieel van het plangebied in casu is, werden in het kader van dit bureauonderzoek verschillende bronnen geraadpleegd:

- Geologische kaarten
- De bodemkaart van Vlaanderen
- Historische kaarten
- Luchtfoto's
- Archeologische waarnemingen in de omgeving (CAI, archeologienota's en rapporten)
- Historische bronnen

Op basis hiervan kunnen we een beeld schetsen van de geomorfologische en cultuurhistorische evolutie van het projectgebied en (ruime) omgeving.

Het projectgebied ligt pal boven op een grens tussen de Formatie van Brussel en de Formatie van Lede. De noordwestelijke deel van het projectgebied (Formatie van Brussel) bestaat uit fijn tertiair kwartszand dat kalkhoudend is en soms (mariene) fossielen bevat en waar kiezel- en kalkzandsteenbanken in kunnen voorkomen. Het grootste stuk van het projectgebied bevindt (Formatie van Lede) bestaat uit eveneens fijn tertiair wit tot lichtgrijs zand en lateraal goed volgbare lagen van kalk- en glauconiethoudende zanden, zandige kalksteen en kalkige zandsteen. Deze bodems hebben een gunstige drainage en een hoog waterbergend vermogen.

De pleistocene bodem is van het type lössgrond (Aba) met onder de A-horizont nog een B-horizont met een aan klei en sesquioxiden aangerijkte textuur.

Historisch gezien ontwikkelden de dorpskernen van Erps en Kwerps zich aan de baan tussen Keulen en Brugge. Er werden sporen van bewoning en/of bebouwing gevonden uit de Gallo-Romeinse periode. Een vroeg-middeleeuwse begraving kan wijzen op een zekere continuïteit tot in de Mervingsische periode. Vanaf de 11^e eeuw ontwikkelde de plaats zich tot hoofplaats van een meierij (Erps) en een kleine heerlijkheid (Kwerps), ieder met een eigen parochie. In de 13^e eeuw werden deze toegewezen aan de abdij van Kortenberg. Ook de 18^e eeuw was een bloeiperiode voor beide dorpskernen. Er zijn nog steeds hoeves uit deze tijd aanwezig. De geschiedenis van beide dorpen is ruraal. Het plangebied zelf heeft wat betreft deze periode waarschijnlijk geen bebouwing gekend.

Op basis van archeologische waarnemingen in de omgeving kon een archeologisch verwachtingspatroon opgemaakt worden voor het vinden van mogelijke archeologische waarden binnen het plangebied.

Er zijn een aantal archeologische vindplaatsen binnen een straal van ca. 1000 m rond het projectgebied. De meeste vondsten kunnen gelieerd worden aan bewonings- en bebouwingssporen, en dateren uit de Romeinse tijd of later. Sporen uit de prehistorie (steentijd + ijzertijd) zijn voornamelijk losse vondsten en kunnen meestal niet gelieerd worden aan (permanente) bewoning. Een groot deel van deze vondsten werden gedaan in de onmiddellijke omgeving van de Weesbeek, die ca. 500 m ten noordwesten van het plangebied stroomt en verder uitloopt richting NO.

In de jaren negentig van de vorige eeuw werden door veldkartering ook nog enkele losse silexvondsten gedocumenteerd, voornamelijk in het gebied tussen de Zuurbeek en in de Molenbeekvallei, 1 à 2 km ten zuidoosten van het plangebied. Op basis hiervan kunnen we niet uitsluiten dat er binnen het projectgebied eventueel ook (losse) steentijdvondsten kunnen gedaan worden.

Afgaande op de afstand tot de natte oevers en de gradiënten van zowel de Weesbeek- als de Molenbeekvallei (> 250 m), en de wat lagere ligging van het plangebied tussen twee iets hoger gelegen richels die de beekvalleien flankeren, is het verwachtingspatroon volgens Verhoeven, Ellenkamp en Keijers⁸ voor jager-verzamelaars vindplaatsen eerder laag. Wat betreft de prehistorische landbouwers wordt er eerder gekeken naar de grondsoort. De leemgronden type Aba-0 en Aba-1 (niet gleyige leemgrond met textuur B) zijn vrij moeilijk bewerkbaar. Dergelijke zware leemgronden hebben volgens Verhoeven, Ellenkamp en Keijers een eerder lage archeologische verwachting⁹. Al moet hierbij vermeld worden dat deze studie voor een ander type landschap werd opgemaakt, en dus niet helemaal één-op-één mag overgenomen worden.

Het multidirectionale hillshademodel doet geen grote onderliggende structuren vermoeden. Door het ontbreken van historische bebouwing binnen het projectgebied (zie historische cartografie) en het gebruik van de gronden als gras- en akkerland, al zeker sinds de 18e eeuw, valt de archeologische verwachting voor de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd binnen het plangebied eerder laag uit.

Een archeologienota die recent voor een project in de buurt opgemaakt werd, schat de archeologische verwachting middelhoog in voor de prehistorie tot de middeleeuwen¹⁰. Dit plangebied ligt echter iets hoger op bovenvermelde richel en in de gradiëntzones van de Zuurbeekvallei. Een tweede archeologienota die recent werd opgemaakt voor een projectgebied vlakbij, schat het potentieel tot kennisvermeerdering laag in stelt dat de kosten-batenanalyse niet opweegt voor verder onderzoek¹¹. Maar deze site was grotendeels al verstoord door vroegere bouwwerken (hoeve). Uit het toen uitgevoerde proefsleuvenonderzoek blijkt dat het archeologische niveau zich op die plek, op de kruising van de Vilvoordsebaan met de Oudebaan en gelegen op 250 m en op min of meer gelijke hoogte van ons plangebied, op een diepte van 50/60 tot 80 cm bevindt.

Een eerste plaatsbezoek en bewandeling van het gedeelte dat als akker dient op 2 juni 2021, bevestigt dat de grond meermaals sterk omgeploegd werd (zie ook fig. 12). Een tweede plaatsbezoek aan het perceel op 22 september 2021 herbevestigt de intensieve beakkering. De groene tarwe was geoogst, de grond omgeploegd en opnieuw aangeplant met een grassoort, mogelijk wintertarwe (fig. 29).

⁸ Verhoeven M, Ellenkamp G.R. & Keijers D.M.G, Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor de gemeente Echt-Susteren. Deelrapport II: Landschap en archeologie, RAAP-rapport 1951, Weesp 2010, p. 87 – 105.

⁹ Idem, p. 104.

¹⁰ Minne T., Archeologienota Kortenberg Kouterstraat – Kerselarenstraat, BAAC Vlaanderen, Gent, 2021, p. 36.

¹¹ Heirbaut E.N.A., Nieuwbouw aan de Oudebaan/Kwerpsebaan te Erps-Kwerps, Archeologienota, LAReS, Halle-Zoersel, 2020, p. 42.

(fig 29 links + 30 rechts, ©Tom Dorau)

Door de nog jonge plantjes was de bodem die dag nog goed zichtbaar. Een prospectie van de west- en zuidrand van het akker bracht vijf losse stukken vuursteen aan het licht. Voor vier van de vijf steenfragmenten bleek na verder onderzoek dat het niet om archeologisch materiaal gaat. Eén van de fragmenten leek in eerste instantie op een afslag maar is waarschijnlijk niet van menselijke productie (fig. 31). De exacte locaties van de objecten werden door middel van Google Maps-coördinaten opgeslagen en meegenomen in het kader van dit onderzoek. Ze staan uiteraard voor verder onderzoek ter beschikking.

5.3.2 Impact van toekomstige werken

In het kader van deze aanvraag voor een omgevingsvergunning worden er geen onmiddellijke graafwerken of verstoringen van de ondergrond voorzien in het plangebied. Bij een verkaveling wordt echter uitgegaan van een totale verstoring van het projectgebied. Naast het bouwen van woningen kunnen nog andere stedenbouwkundige handelingen plaatsvinden, zoals het bouwen van bijgebouwen, garages, maar ook het uitgraven van zwembaden. Zie hiervoor het Memorie van Toelichting, afdeling 4, onderafdeling 1¹². Mogelijk zal het aan de toekomstige eigenaars van de bouwpercelen ook toegestaan worden om een kelder onder hun woning te voorzien. De graafwerken daarvoor kunnen toegestaan worden tot maximum drie meter diepte. De exacte verstoringsdiepte is hierdoor in deze fase nog niet geweten.

¹² Zie: <https://www.onroerenderfgoed.be/huidige-regelgeving>

5.3.3 Mogelijke kennisvermeerdering

Het lijkt geen twijfel dat het plangebied in een cultuurhistorisch en archeologisch interessante regio ligt. De dorpskernen van Erps en Kwerps kennen al zeker een bewoningsgeschiedenis vanaf de Gallo-Romeinse periode. Voorheen, tijdens de steen- en metaaltijden, is de bewoningsgeschiedenis minder eenduidig. De archeologische vondsten uit voornamelijk het neolithicum en de ijzertijd die in de omgeving gedaan werden, wijzen vooralsnog niet op een permanente bewoning voor die tijd. Vanaf de vroege en hoge middeleeuwen beginnen Kortenbergh en Erps-Kwerps stilaan uit te groeien tot hun huidige vorm. De gegevens in de Centraal Archeologische Inventaris staven deze evolutie.

De historische cartografie laat vermoeden dat het plangebied gedurende eeuwen geen bebouwingsgeschiedenis kent (alvast zeker sinds de 18^e eeuw) en voornamelijk als landbouwgebied in gebruik was. Dat geeft het stuk grond alvast een unieke plaats binnen de periferie van een cultuurhistorisch en archeologisch interessant gebied. Ook collega archeologen hebben in hun archeologienota's (zie bibliografie) voor omliggende projectgebieden al aangegeven dat deze streek archeologisch potentieel heeft.

Het plangebied dat in deze bureaustudie onderzocht werd, biedt door zijn ligging en zijn ongeschonden karakter een mogelijke archeologische verwachting voor sporen en artefacten uit het neolithicum, ijzertijd, Gallo-Romeinse en eventueel vroegmiddeleeuwse periode.

5.3.4 Advies

Momenteel geeft deze bureaustudie aan dat er voor de (hoge en late) middeleeuwen tot en met moderne tijden een lage archeologische verwachting is. Voor de periodes daarvoor geven de bronnen die binnen deze bureaustudie onderzocht werden onvoldoende informatie op en kan er niet met zekerheid gesteld worden dat het plangebied vrij van archeologische waarden is. Verder onderzoek is dan ook gewenst voor wat betreft de hierboven vermelde periodes: neolithicum, ijzertijd, Gallo-Romeinse en eventueel vroegmiddeleeuwse periode.

5.3.5 Afwegingskader verdere onderzoeksmethode

In eerste instantie wordt de opportuniteit van methoden van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem afgewogen:

Methode	Opportuun?	Motivering
Geofysisch onderzoek	Nee	Eerder weinig kans op structuren en waarden die opgepikt kunnen worden door geofysisch onderzoek. Bovendien zijn de resultaten moeilijk te interpreteren en is er sowieso verder onderzoek nodig indien iets wordt waargenomen.
Veldkartering	Nee	Het perceel is gedurende lange tijd beakkerd geweest en biedt na de oogst van de huidige beplanting de mogelijkheid voor veldkartering. De oorsprong van het vondstenmateriaal is echter niet altijd te linken aan het terrein.

Landschappelijk bodemonderzoek	Nee	Landschappelijk bodemonderzoek is een goede methode om de bodemopbouw te achterhalen, de diepte van het archeologisch vlak te bepalen en het eventuele steentijdpotentieel in te schatten. Maar gezien het potentieel voor jong-paleolithicum en mesolithicum hier eerder laag wordt ingeschat, is deze methode qua kosten-efficiëntie niet echt geschikt.
--------------------------------	-----	--

Vervolgens wordt de opportuniteit van de diverse methoden voor vooronderzoek met ingreep in de bodem afgewogen:

Methode	Opportun?	Motivering
Verkennd/waarderend booronderzoek	Nee	Indien landschappelijk bodemonderzoek op een intact bodemarchief wijst, is er kans dat er steentijd artefacten bewaard zijn en kan verder archeologisch booronderzoek noodzakelijk zijn. Landschappelijk bodemonderzoek wordt echter niet geadviseerd.
Proefputtenonderzoek in functie van steentijd	Nee	Indien archeologisch booronderzoek artefacten aan het licht bracht, kunnen proefputten noodzakelijk zijn om het prehistorisch potentieel verder in te schatten. Archeologisch booronderzoek wordt echter niet geadviseerd.
Proefsleuven en/of proefputten	Ja	Indien er een archeologisch relevant niveau aanwezig zou zijn dat dreigt verstoord te worden door latere bouwactiviteiten, zijn proefsleuven een geschikte methode om dit vast te stellen en verdere vragen te beantwoorden.

De volledige onderzoekstrategie en -methode worden verder uitgewerkt in het bijbehorende programma van maatregelen.

5.4 Algemene samenvatting

Deze archeologienota werd opgesteld naar aanleiding van een verkavelingsaanvraag voor het terrein aan de Vilvoordsebaan te Kortenberg. Het plangebied zal verkaveld worden in negen bouwloten. In het kader van deze aanvraag voor een omgevingsvergunning worden er geen onmiddellijke graafwerken of verstoringen van de ondergrond voorzien in het plangebied. Bij een verkaveling wordt echter steeds uitgegaan van een totale verstoring van het projectgebied. Het bouwen van woningen en eventuele andere stedenbouwkundige handelingen kunnen het potentieel archeologisch bodemarchief immers verstoren.

Het doel van deze archeologienota is het inschatten van dit archeologisch potentieel en het opstellen van een programma van maatregelen voor een eventueel vervolgonderzoek. Deze bureaustudie kon onvoldoende aantonen dat er geen archeologische waarden aanwezig zijn binnen het plangebied voorafgaand aan de 18^e eeuw. Vooral niet voor sporen- en artefactensites vanaf het neolithicum tot aan de (hoge) middeleeuwen.

Op basis van eerdere vondsten en archeologisch (voor)onderzoek in de nabije omgeving, en het gegeven dat het terrein relatief ongeschonden is gebleven, wordt dan ook verder archeologisch onderzoek geadviseerd. Het potentieel vervolgonderzoek wordt beschreven en opgenomen in het bijbehorende programma van maatregelen.

6 Bronnenlijst

6.1 Geraadpleegde bibliografische bronnen (alfabetisch)

- Archeologisch vooronderzoek met proefsleuven, Op zoek naar een optimale strategie, Onderzoeksrapport agentschap Onroerend Erfgoed 48, Brussel 2016.
- Claesen J., van Genechten B., Verbeelen G., Dirix E., Sys A., Audenaert E., Keersmaekers E. & Bouckaert K., Archeologienota Erps-Kwerps – Rijckenberghoeve, ARCHEBO, Kortenaken, 2018.
- Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0), agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel, 2021.
- Dirix E., Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van de Nederokkerzeelsesteenweg, Lelieboomgaardenstraat en Kasteelstraat te Kortenbergh (prov. Vlaams-Brabant), archeologienota en programma van maatregelen, ABO archeologische rapporten 1506, Hasselt, 2021.
- Heirbaut E.N.A., Nieuwbouw aan de Oudebaan/Kwerpsebaan te Erps-Kwerps, Archeologienota, LAReS, Halle-Zoersel, 2020.
- Minne T., Archeologienota Kortenbergh Kouterstraat – Kerselarenstraat, BAAC Vlaanderen, Gent, 2021.
- Van Ranst E. & Sys C. , Eenvoudige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1:20.000), Gent, 2000.

6.2 Geraadpleegde websites

- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie>
- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>
- Website Erfgoedhuis Kortenbergh (<http://home.scarlet.be/~salens1>)
- <http://www.oud.kortenbergh.be>
- <https://geo.onroerenderfgoed.be>
- <https://www.dov.vlaanderen.be>
- <https://www.geopunt.be>
- <http://cartesius.be>

6.3 Lijst van figuren

	Beschrijving	Bron
Figuur 1	Ligging van het plangebied in Kortenbergh, Erps-Kwerps	Geopunt
Figuur 2	Huidige verdeling van de percelen	opdrachtgever
Figuur 3	Ontwikkelingsplan met mogelijke invulling van de residentiële bouwlotten voor ééngezinswoningen	opdrachtgever
Figuur 4 + 4bis	Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II	All-Archeo
Figuur 4tris	Hoogteverloop v/h plangebied van NW naar ZO	All-Archeo
Figuur 5	Tertiair geologische kaart	Geopunt
Figuur 6	Quartaire geologische kaart	Geopunt
Figuur 7	Bodemkaart van Vlaanderen met bodemtype	Geopunt
Figuur 8	Bodembedekkingskaart van Vlaanderen	Geopunt
Figuur 9	Wilde grassen bedekken de westelijke helft van het plangebied (hooiland)	Tom Dorau
Figuur 10	Op de oostelijke helft wordt groene tarwe verbouwd (juni 2021) + nadien wintergraan (september 2021)	Tom Dorau
Figuur 11	Maïsstoppeles wijzen op andere, oudere teelt op het perceel.	Tom Dorau
Figuur 12	Sporen van tractorbanden en ploegsporen wijzen op intensieve bewerking en verstoring van de bodem	Tom Dorau
Figuur 13	Potentiële bodemerosiekaart van Vlaanderen	Geopunt
Figuur 14	Fricx kaart van 1712	Geopunt
Figuur 15	Villaret kaart van 1745 - 1748	Geopunt
Figuur 16	Ferraris kaart van 1777	Geopunt
Figuur 17	Atlas Der Buurtwegen van 1841	Geopunt
Figuur 18	Zicht op het wandelpad "Sentier N° 79" en hedendaags naamplaatje "Voetweg 79"	Tom Dorau
Figuur 19	Popp kaart van 1842 - 1872	Geopunt
Figuur 20	De perceelsgrenzen zijn nog duidelijk zichtbaar in de begroeiing. Links gras, rechts groene tarwe/wintergraan	Tom Dorau
Figuur 21	Luchtopname 1947 S4 – 11 (22-7-1947)	Cartesius
Figuur 22	Luchtopname middenschallig, kleur, winter 2000; nog geen flankerende bebouwing	Geopunt
Figuur 23	Luchtopname middenschallig, kleur, winter 2012; beide flanken bebouwd	Geopunt
Figuur 24	Luchtopname middenschallig, kleur, winter 2014	Geopunt
Figuur 25	Luchtopname middenschallig, kleur, winter 2016	Geopunt
Figuur 26	Luchtopname middenschallig, kleur, winter 2018	Geopunt
Figuur 27	Luchtopname middenschallig, kleur, winter 2020	Geopunt
Figuur 28	Multidirectionale hillshade 0,25m (DHV II)	Geopunt
Figuren 29 en 30	Perceel F21b2 werd in augustus/september 2021 opnieuw omgeploegd en terug ingezaaid. Stukken vuursteen lagen zichtbaar aan het oppervlak (22/09/'21)	Tom Dorau

(De schaal van de kaarten met aanduiding van het projectgebied werd steeds gekozen in functie van het kaartonderwerp en de relevantie met betrekking tot de omgeving.)